

ZAMBİYA

GÜBRE SEKTÖRÜ PAZAR ARAŞTIRMASI RAPORU

Tarih: Nisan 2025

Raporu Hazırlayan: Lusaka Ticaret Müşavirliği

1. Ülke Pazarında Gübre Sektörü

1.1 İlgili Sektörde Üretim

Zambiya tarım sektörünün ülkenin gayri safi milli hasılasındaki (GSYİH) payı yaklaşık %20 olup ilgili sektörde istihdam edilen kişi sayısı toplam istihdamın yaklaşık %70'ini oluşturmaktadır. Ülkenin alan büyüklüğü yaklaşık ülkemiz kadar olup (752.000 km²) bu alanın yaklaşık %58'si tarımsal üretim için orta ve yüksek potansiyel ekilebilir alan olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede ülkenin yıllık gübre talebinin yaklaşık 750.000- 800.000 ton seviyesinde olduğu tahmin edilmektedir. ¹ Gelecek dönemlerde ise ülkenin tarımsal üretimi gerçekleştirmesi için gübreye olan talebin sürekli artması beklenmektedir.

Son 10 yılda çiftçilerin gübre kullanımında önemli bir artış gözlemlenmekle birlikte çiftçiler tarafından hektar başına gübre kullanım oranı küçük ölçekli çiftçiler arasında, 2020/2021 tarım sezonunda hektar başına ortalama gübre kullanımı 125 kilogram olarak bildirilmiştir. Öte yandan Zambiya'da en önemli tarımsal ürün olan mısırın üretimi için hektar başına 200- 400 kg gübre kullanılmasının tarımsal verimliliği önemli ölçüde artıracağına yönelik çalışmalar yapılmış ve Zambiya Hükümeti de tarımsal verimliliği artırıcı politikaların geliştirilmesine önem vermektedir. Bu kapsamda Hükümet, mevsimsel tarım koşulları ile ülkede üretilen gübre miktarına bağlı olarak gübre ithalatında serbestlik getirmektedir.

1.2 Ortalama Üretici Fiyatları

Zambiya'da gübre üretiminin oldukça kısıtlı olması ve üretimde kullanılan girdinin yüksek lojistik maliyeti nedeniyle gerek gübre üretim fiyatı gerekse tüketiciye sunulan fiyat göreceli olarak yüksektir.

Bu kapsamda Zambiya'da çeşitli içerik ve özelliklere göre 50 kg'lık gübre satış fiyatları aşağıda sıralanmıştır. ²

- 50 Kg- D-bileşik 30-35 dolar
- 50 Kg- Kalsiyum Amonyum Nitrat 30-35 dolar
- 50 Kg- X bileşik 27-32 dolar
- 50 Kg- N- Üre (%46) 35-40 dolar
- 50 Kg – WVC bileşik 35- 40 dolar

1.3 İlgili Sektörde Üretici Yerli Firmalara ve Üretici Birlikleri/Derneklerine İlişkin Bilgiler

Zambiya'da gübre üreten başlıca şirketler şunlardır;

- Yara Zambia³: Norveç merkezli Yara International'ın Zambiya kolu olan Yara Zambia, 2016 yılında Greenbelt Fertilizers'ı satın alarak faaliyetlerine başlamıştır. Şirket, MiCrop D gibi yerel toprak koşullarına uygun gübreler sunmaktadır.
- United Capital Fertilizer (UCF)⁴: Chilanga Bölgesi'nde bulunan UCF, yılda 800.000 metrik ton üretim kapasitesiyle üre, DAP, NPK ve özel karışım gübreler üretmektedir. 2021 yılında kurulan şirket, Zambiya'nın ilk büyük ölçekli modern gübre fabrikasını inşa etmektedir.

¹ chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.zema.org.zm/wp-content/uploads/2024/01/Proposed-Construction-and-Operation-of-a-Fertilizer-Blending-Plant-by-NCZ.pdf

² https://www.emsika.com/search/category/product/Fertilizers?page=2

³ https://www.yara.co.zm/about-yara/yara-zambia/

⁴ https://unitedcapitalfertilizer.com/

- Nitrogen Chemicals of Zambia⁵: Zambiya Cumhuriyeti Hükümeti'nin Sınai Kalkınma Kurumu (IDC) aracılığıyla hissedarı olduğu şirket, Kompozit Gübre NPK'ları (Azot, Potasyum ve Fosfat) ve diğer gübre karışımları üretmektedir.
- Granco Zambia⁶: Lusaka merkezli şirket çiftçilere özel bitki besleme ve koruma çözümleri sunmaktadır.
- Zambiya Ulusal Çiftçiler Birliği (ZNFU)⁷: Zambiya'daki en büyük çiftçi örgütlerinden biri olan ZNFU, çiftçilerin çıkarlarını savunmakta ve tarımsal girdilere erişim, eğitim ve pazarlama desteği sağlamaktadır.
- Afrika Gübre ve Tarım Ortaklığı (AFAP): Zambiya'da gübre erişimini artırmak ve tarım değer zincirlerini güçlendirmek amacıyla kamu ve özel sektör ortaklarıyla işbirliği yapan bir sosyal girişimdir.

1.4 Gübre Sektöründe Perakende ve Toptan Satışlara İlişkin Bilgi

Zambiya'da en yaygın kullanılan gübre türleri arasında üre, D-bileşik (NPK karışımı), MOP (Potasyum Klorür) ve Lime (kireç taşı) bulunmakta olup temel kullanım alanı ülkenin ana besin kaynağı olan mısır üretiminde kullanılmaktadır.

- *Perakende Satışlar*

Küçük Ölçekli Çiftçiler: Gübre satışlarının büyük bir kısmı küçük çiftçilere yöneliktir. Bu çiftçiler genellikle küçük torbalar (10 kg, 25 kg) şeklinde satın alır. Satış noktaları genelde tarım kooperatifleri yerel tarım ürünleri bayileri ve daha çok kırsal bölgelerde yaygın olan mobil satış noktalarıdır.

Ayrıca Zambiya Hükümeti tarafınca geliştirilen, Çiftçi Girdi Destekleme Programı (FISP- Farmer Input Support Programme) kapsamında gübre sübvansiyonu sağlamaktadır. FISP Zambiya'da 10 ilde ve 116 ilçede uygulanmaktadır. Her yıl gözden geçirilen yararlanıcıların seçimi, Tarım Bakanlığı tarafından oluşturulan kriterlerle belirlenmektedir. FISP'in temel amacı gıda güvenliğini sağlamak, tarımsal üretkenliği artırmak, küçük çiftçilerin gelir seviyesini yükseltmek, tarım sektöründe istikrar sağlamak, kırsal kalkınmayı teşvik etmektir.

FISP'nin verimliliğini ve etkisini artırmak için Hükümet, 2017/18 tarım sezonu boyunca Zambiya Entegre Tarım Bilgi Yönetim Sistemi'ni (ZIAMIS) hayata geçirmiş ve bu sistem ile, yararlanıcıların, tedarikçilerin ve tarım bayilerinin elektronik kaydını kolaylaştırmak ve çiftçi katkılarını, hükümet desteğini, sigorta ödemelerini ve girdilerin geri ödenme konularını yönetmeyi amaçlamaktadır. FISP'de iki ana yöntem kullanılmaktadır.

I.Doğrudan Girdi Sistemi (DIS): Hükümet, ilçe tarım idaresi ve kooperatifleri aracılığıyla çeşitli ilçelere tarımsal girdileri (gübre ve tohum) doğrudan tedarik etmekte ve önceden konumlandırmaktadır.

II.Kupon Sistemi (eVoucher): Bu yöntem, girdilerin geri kazanımında özel sektörün katılımını teşvik etmekte ve tarımsal kimyasallar, veteriner ilaçları, yem, su ürünleri yetiştiriciliği girdileri ve küçük ölçekli ekipmanlar gibi daha geniş bir yelpazede tarım girdisi sunmaktadır.

- *Toptan Satışlar:*

İthalat ve Dağıtım: Zambiya gübre ihtiyacının büyük bir kısmını ithal etmekte olup ithalatçılar genellikle büyük miktarlarda gübreyi Mozambik, Tanzania veya Güney Afrika gibi ülkelerden ithal etmektedir. Önemli ithalat firmaları ;

Nyionbo Investments Limited⁸: Zambiya'nın Lusaka kentinde merkezi bulunan ve tarım girdileri tedarikinde uzmanlaşmış bir şirkettir. Şirket, gübre, tohum, tarım kimyasalları ve ekipmanları gibi ürünleri kırsal bölgelerdeki çiftçilere ulaştırmayı hedefleyen bir dağıtım ağı kurmayı

⁵ <https://ncz.co.zm/>

⁶ <https://grancozambia.com/>

⁷ <https://www.facebook.com/p/Zambia-National-Farmers-Union-100064473561004/>

⁸ <https://search-zambia.com/listing/nyionbo-investments-ltd-2/>

amaçlamaktadır. Nyiombo, yıllık yaklaşık 200.000 ton gübre satışıyla Orta ve Doğu Afrika pazarında önemli bir oyuncudur.

Export Trading Group (ETG)⁹: 1967 yılında Kenya'da kurulmuş ve günümüzde Afrika'nın en büyük entegre tarım holdinglerinden biri haline gelmiştir. Şirket, 45'ten fazla ülkede faaliyet göstermekte olup, Sahra Altı Afrika, Kuzey Amerika, Avrupa, Orta Doğu ve Güneydoğu Asya'da güçlü bir varlığa sahiptir.

Omnia Fertilizer¹⁰: Omnia Fertilizer Zambia Limited, Güney Afrika merkezli Omnia Group'un bir parçası olarak, Zambiya'da tarım sektörüne 30 yılı aşkın süredir hizmet vermektedir. Şirket, çiftçilere özel gübre çözümleri ve tarımsal danışmanlık hizmetleri sunarak, verimliliği artırmayı ve sürdürülebilir tarımı desteklemeyi amaçlamaktadır.

2. Zambiya'nın Sektörde Dış Ticareti

2.1 Gübre Sektöründe Zambiya'nın En Fazla İthalat Gerçekleştirdiği İlk 10 Ülke

Azot mineral veya kimyasal gübreler (3102)	Ülke Adı	İthalat Değeri (1.000 \$)	Miktar* (ton)	Oran (%) (İthalat Değeri/Toplam İthalat)
1	Güney Afrika	125. 177	185. 386	36,9
2	Birleşik Arap Emirlikleri	46. 417	78. 864	13,7
3	Singapur	29. 242	51. 487	8,6
4	Çin	25. 354	59. 518	7,5
5	Umman	25. 111	38. 659	7,4
6	Suudi Arabistan	16. 460	24. 513	4,9
7	Rusya	10. 885	15. 445	3,2
8	Morityus	10. 873	18. 800	3,2
9	Gürcistan	10. 403	14. 310	3,1
10	İsviçre	9. 798	16. 125	2,9

⁹ <https://www.etgworld.com/about-us>

¹⁰ <https://www.omnia.co.za/>

Azot, fosfor ve potasyumun iki veya üçünü içeren mineral veya kimyasal gübreler (3105)	Ülke Adı	İthalat Değeri (1.000 \$)	Miktar* (ton)	Oran (%) (İthalat Değeri/Toplam İthalat)
1	Güney Afrika	124.901	109.133	48.2
2	Çin	37,749	60.726	14.6
3	Fas	22,832	33.801	8.8
4	Rusya	15,594	18.671	6
5	Morityus	12.991	17.875	5
6	Birleşik Arap Emirlikleri	10.899	16.688	4.2
7	Hindistan	7.125	8.609	2.7
8	ABD	4.750	5.065	1.8
9	Tanzanya	4.204	7.397	1.6
10	Mozambik	2.964	3.182	1.1

Zambiya ağırlıklı olarak yurt dışından azot gübre (Gtip 3102) ile azot, fosfor veya potasyumun iki veya üçünü içeren kimyasal gübre ithal etmekte olup söz konusu ürünlere ilişkin Zambiya'nın 2024 yılı dış ticaret verileri incelendiğinde ürünlerin Güney Afrika, Çin, Birleşik Arap Emirlikleri ve Rusya'dan ithal edildiği gözlenmektedir.¹¹

2.2 Gübre Sektöründe Zambiya'nın En Fazla İhracat Gerçekleştirdiği Ülkeler

Azot, fosfor ve potasyumun iki veya üçünü içeren mineral veya kimyasal gübreler (3105)	Ülke Adı	İhracat Değeri (1.000\$)	Oran (%) (İhracat Değeri/Toplam İhracat)
1	Tanzanya	58.557	66.6%
2	Zimbabve	22.042	25.1%
3	Mozambik	4.538	5.2%
4	Malavi	1.297	1.5%
5	Demokratik Kongo Cumhuriyeti	793	0.9%
6	Kongo	312	0.4%
7	Güney Afrika	242	0.3%
8	Esvatini	104	0.1%

Zambiya anılan sektörde çevre ülkelere ihracat gerçekleştirmekte olup bu ülkeler sırasıyla Tanzanya, Zimbabve ve Mozambik'tir.

¹¹ https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx

2.3 Gübre Sektöründe Zambiya'nın Altılı Tarife Bazında En Fazla İthalat Yaptığı Ürünler (10 ürün)

Gümrük Tarife Kodu (6Basamaklı)	Ürün Adı	Türkiye'den İthalatı (1.000\$)	Türkiye'den İthalatının Payı (%)
310210	Üre	155	0,1
310590	Azot ve potasyum içeren mineral veya kimyasal gübreler.	-	-
310230	Amonyum nitrat	-	-
310540	Amonyum dihidrojenortofosfat "monoamonyum fosfat"	-	-
310290	Mineralveya kimyasal azotlu gübreler (üre hariç; amonyum sülfat, amonyum nitra	-	-
310520	Azot, fosfor ve potasyumun iki veya üçünü içeren mineral veya kimyasal gübreler	-	-
310530	Diamonyum hidrojenortofosfat "diamonyum fosfat" (tabletler veya benzeri olanlar hariç)	-	-
310420	Gübre olarak kullanılmak üzere potasyum klorür	-	-
310221	Amonyum sülfat	-	-
310430	Potasyum sülfat	-	-

Ürün bazında Zambiya'nın 2024 yılında en fazla ithalat gerçekleştirdiği ürünler üre, azot ve potasyum içeren mineral veya kimyasal gübreler ile Amonyum dihidrojenortofosfat, monoamonyum fosfat grubu gübrelerdir.

2.4 Gübre Sektöründe Zambiya'nın Altılı Tarife Bazında En Fazla İhracat Yaptığı Ürünler (10 ürün)

Ürün Adı	Tarife Pozisyonu (6 Basamaklı)	İhracat Değeri (1.000\$)	Türkiye'ye İhracatı (\$)	Türkiye'ye İhracatının Payı (%)
310520	Azot, fosfor ve potasyumun iki veya üçünü içeren mineral veya kimyasal gübreler	78.975	-	-
310240	Gübre olarak kullanılmak üzere kalsiyum karbonat veya diğer inorganik gübreleyici olmayan maddelerle amonyum nitrat karışımları	22. 823	-	-
310230	Amonyum nitrat, sulu çözeltide olsun veya olmasın	7. 824	-	-
310530	Diamonyum hidrojenortofosfat "diamonyum fosfat" (tabletler veya benzeri olanlar hariç)	6.991	-	-
310590	İki gübreleyici element olan azot ve potasyum içeren mineral veya kimyasal gübreler.	1.191	-	-
310510	Hayvansal veya bitkisel kökenli mineral veya kimyasal gübreler	707	-	-
310260	Çift tuzlar ve kalsiyum nitrat ve amonyum nitrat karışımları	638	-	-
310210	Üre	239	-	-
310100	Hayvansal veya bitkisel gübreler (birbirleriyle karıştırılmış veya kimyasal işlem görmüş olsun olmasın); gübreler	113	-	-
310551	Nitrat ve fosfat içeren mineral veya kimyasal gübreler	21	-	-

3. Sektörde Ülkemizden İhracat (Değer ve Miktar)

3.1 Sektörde Ülkemizin Zambiya'ya İhracatı (\$)

	Gümrük Tarife Kodu (6 Basamaklı)	Ürün Adı	(\$)
1	310210	Üre	154.700

4. Sektörde İhracat Yoluyla Pazara Giriş

4.1 Sektör İçin Hedef Bölgeler/Şehirler/Eyaletler

Zambiya'da gübre dağıtımını için belirli bir hedef il veya bölge olmasa da tarımsal faaliyetlere bağlı gübre ihtiyacının yoğun olabileceği bölgeler aşağıda özetlenmiştir.

- Lusaka: Zambiya'nın başkenti ve en büyük şehri olan Lusaka, ticaretin, lojistiğin ve dağıtım merkezinin kalbidir. Bu açıdan tarım girdileri satışı ve dağıtımı için merkez üs konumundadır. Bu açıdan önemli alıcılar, ithalatçılar ve distribütörler burada konumlanmıştır.
- Merkez Eyaleti (Başkent: Kabwe): Kabwe'de tarımsal üretim oldukça önemli bir faaliyet olup bölgede mısır, buğday ve soya fasulyesi üretimi yaygındır. Bu açıdan tarımsal girdi ihtiyacı yüksektir.
- Doğu Eyaleti (Başkent: Chipata): Bölgede özellikle mısır üretiminde ön planda olup sınıra yakın olması nedeniyle Malavi ile gübre ticaret potansiyeli yüksektir. Ağırlıklı olarak bölgede küçük ve orta ölçekli çiftçiler faaliyet göstermektedir.
- Copperbelt Eyaleti (Başkent: Ndola): Bu bölge maden bölgesi olarak anılsa da çevresinde önemli tarım alanları yer almaktadır. Ndola ve Kitwe gibi şehirler büyük nüfusa ve lojistik altyapıya sahip olup ticari faaliyetler ve gübre tedarik ve dağıtımı için önemli bir merkez olabileceği değerlendirilmektedir.

4.2 Sektörde Önde Gelen Firmalar ve Pazarın Yapısı

Zambiya hükümeti, Küçük Çiftçi Girdi Destek Programı (FISP) aracılığıyla çiftçilere gübre desteği sağlamaktadır. Bu program, yerel üreticiler ve ithalatçılar için önemli bir pazar oluşturmaktadır.

Ayrıca bazı Çinli ve Güney Afrikalı firmalar, üretim kapasitelerini artırmak için bu alanda Zambiya'ya büyük yatırımlar yapmaktadır. Bu yatırımlar, ülkenin gübre ithalatına olan bağımlılığını azaltmayı ve yerel üretimi teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Diğer taraftan, Zambiya Ulusal Çiftçiler Birliği (ZNFU), gübre fiyatlarının yüksekliğinden ve piyasadaki araçların sayısının fazlalığından şikayet etmektedir. Zambiya'nın gübre sektörünün artan yatırımlar ve üretim kapasitesiyle büyümeye devam edeceği beklenmekte ancak fiyat dalgalanmaları ve piyasa yapısındaki sorunlar bunun önündeki en büyük engeli oluşturmaktadır.

4.3 Sektörün İthalatında Zorunlu Belgeler

Zambiya'ya gübre ithalatı yaparken, belirli yasal düzenlemelere ve belge kurallarına uyulması gerekmektedir. Bu süreç, ithal edilecek gübrenin içeriğine bağlı olarak değişiklik gösterebilmekte olup temel olarak talep edilen belgeler aşağıda yer almaktadır.

1. Ticari Belgeler: Konşimento (bill of lading) ve ticari fatura (commercial invoice) gibi belgeler, Menşe Şahadetnamesi
2. İthalat Beyan Formu (Import Declaration Form)
3. Zambiya Gelir İdaresi CE 20: Gümrük giriş ve çıkış işlemleri için standart formdur.
4. Tarım Bakanlığından Alınacak İthalat İzin Belgesi
5. Üretici Faaliyet Belgesi
6. İhracatçı ülkeden alınacak ürün analiz sertifikası
7. Zambiya Tarım Araştırmaları Enstitüsü gübre analiz sertifikası
8. Zambiya Çevre Ajansı Lisansı
9. Radyasyon Test Sertifikası

4.4 Sektörde sevk öncesi inceleme zorunluluğu var mıdır? Varsa yetkilendirilmiş gözetim şirketleri hangileridir?

Zambiya'ya gübre ithalatında sevk öncesi inceleme süreci, ülkeye giren ürünlerin kalite, miktar, fiyat ve uygunluk açısından Zambiya standartlarına uygunluğunu sağlamak amacıyla uygulanan bir denetim prosedürüdür. Zambiya'da sevk öncesi inceleme işlemleri Zambiya Standartlar Bürosu (ZABS), Zambiya Zorunlu Standartlar Ajansı ve Zambiya Gelir İdaresi (ZRA) gibi kurumlarca yönlendirilerek Zambiya hükümeti tarafından yetkilendirilmiş SGS, Bureau Veritas,

Intertek gibi bir uluslararası gözetim firması aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Gözetim firması, sevk edilmeden önce fiziksel denetim ve gerekirse numune alır ve laboratuvar testleri ile ürünün içeriğini (azot, fosfor, potasyum oranları vb.) kontrol etmekte ve denetim sonunda ithalat uygunluk sertifikası vermektedir.

4.5 Sektördeki Önemli Fuarlar ve Tarihleri

Zambiya Tarım ve Ticaret Fuarı (Zambia Agricultural And Commercial Show) bu yıl 30 Temmuz- 4 Ağustos 2025 tarihleri arasında Lusaka 'da düzenlenecek olup söz konusu fuar, tarım, tarımsal işletme, tarımsal girdi tedariki alanında fikir alışverişi ve yeni ortaya çıkan çiftçilik teknolojilerini, ürün inovasyonunu ve katma değeri sergilemek için katılımcılar için fırsatlar sunmaktadır.

4.6 Sektörde İhale Yayımlayan Kamu Kurumları ile İlgili Bilgiler

Zambiya'da gübre tedarikiyle ilgili kamu ihaleleri, Zambiya Kamu İhale Kurumu (ZPPA) tarafından yönetilen Elektronik Devlet İhale (e-GP) sistemi üzerinden yürütülmektedir. Bu platform, tedarikçilerin kayıt olabileceği, mevcut ve geçmiş ihaleleri inceleyebileceği ve teklif verebileceği merkezi bir sistemdir.¹² Sektöre ilişkin açılan ihaleler için Bakanlığımız Dış Talepler Bülteni'nin zaman zaman takip edilmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

4.7 Zambiya'nın, Ülkemiz ve Diğer Ülkelerle STA/Tercihli Ticaret Anlaşmaları Hakkında Bilgiler

Zambiya ile Ülkemiz arasında,

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Zambiya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına ilişkin Anlaşma (2018, Lusaka)
- Tarım Alanında İşbirliği konulu Mutabakat Muhtırası (2018, Lusaka)

imzalanmış olup Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması müzakereleri tamamlanarak imzalanma sürecine girmiştir. Anılan sektörde ülkemizden gerçekleştirilen ihracata uygulanan gümrük vergisi %0'dır.

Diğer taraftan, 1982 yılından itibaren Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GAAT) tarafı olan Zambiya, 1 Ocak 1995 tarihinden beri Dünya Ticaret Örgütüne üyedir. Ayrıca, Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (Common Market for Eastern and Southern Africa - COMESA) ve Güney Afrika Kalkınma Topluluğu'nun da (Southern African Development Community-SADC) bir üyesidir.

4.8 Sektörde Standartlar

Zambiya'da gübrelerin üretimi, ithalatı ve satışı, Agriculture (Fertilisers and Feed) Act (Cap. 226) ve ilgili düzenlemelerle sıkı şekilde denetlenmektedir. Bu yasa ile gübrelerin üretimi, işlenmesi, ithalatı ve satışı için aşağıdaki düzenlemeleri getirir:

- Kayıt ve Lisanslama: Gübre üretim tesislerinin ve ithalatçıların kayıt altına alınması zorunludur.
- Etkinlik ve Saflık Standartları: Gübrelerin belirli minimum etkinlik ve saflık kriterlerini karşılaması gerekmektedir.
- Etiketleme ve Analiz: Gübrelerin içeriği, üretim ve son kullanma tarihleri gibi bilgileri içeren etiketler kullanılması gerekmektedir.

¹² <https://eprocure.zppa.org.zm/epps/home.do>

- Denetim ve Numune Alma: Yetkili denetçiler tarafından düzenli olarak numune alınarak analizler yapılmaktadır.

Ayrıca, Zambiya Zorunlu Standartlar Ajansı (ZCSA) Zambiya Hükümeti tarafından kamu güvenliği ve sağlığı, tüketici koruması ve çevre koruması amacıyla zorunlu standartları yönetmek, sürdürmek ve bunlara uyumu sağlamakla görevlendirilmiştir. ZCSA, gübrelerin kalite ve güvenlik standartlarına uygunluğunu denetlemekte olup özellikle ZS 431: birleşik gübreler, ZS 605: üre gübresi, ZS 606: amonyum nitrat, ZS 607: kalsiyum amonyum nitrat, ZS 608: amonyum sülfat gübre türleri için zorunlu standartları uygulamaktadır.

4.9 Sektörde Etiketleme ve Ambalajlama

Zambiya’da gübre ithalatında etiketleme ve ambalajlama ürünün kalitesi, güvenliği ve şeffaflığı hakkında bilgi vermekte olup bu hususlardaki kurallar Zambiya Zorunlu Standartlar Ajansı (ZCSA) ve Tarım Bakanlığı tarafından belirlenmiş olup, ithal edilen gübrelerin ülke standartlarına uygun şekilde etiketlenmesi zorunludur. Etiket ve ambalaj İngilizce ve kalıcı biçimde oluşturulmalı ve etiket ve ambalaj üstünde, ürünün marka adı, kimyasal içeriği (N-P-K oranı), net ağırlık, menşei ülke, ihracatçı firma adı, üretim ve son kullanım tarihi, gerekli uyarılar açıkça belirtilmelidir.

Ürünün kimyasal nitelik taşıması nedeni ile ambalajın sızdırmaz ve dayanıklı olması gerekmekte ve ürünün taşıma ve depolama sırasında zarar görmesini önleyecek şekilde hazırlanmalıdır. Yaygın olarak paketler 50 kg ve 25 kg’lık şeklindedir.

4.10 Lojistik

Ülkemizden Zambiya’ya ürün sevkiyatında İstanbul, İzmir ve Mersin Limanlarından konteyner çıkışları yapılmakta olup Zambiya’nın denize kıyısının bulunmaması (land-locked) nedeniyle ürünler Güney Afrika Cumhuriyeti, Mozambik (Beira Limanı), Tanzanya (Darüsselam) ve Namibya (Walvisbay) üzerinden yapılmaktadır. Daha sonra karayolu ile Zambiya’ya ürünler girmektedir. Kara yolların yetersiz, bozuk ve bir gidiş- bir geliş şeklindedir. Yetersiz karayolu altyapısı ülkenin lojistik açısından en önemli sorunlarından birini oluşturmakta olup sevkiyat süreleri buna göre planlanmalıdır.

Sevkiyat süreleri yaklaşık olarak,

Mersin → Durban (Güney Afrika) + Karayolu, 35–45 gün

Mersin → Darüsselam (Tanzanya) + Karayolu, 30–40 gün

Mersin → Beira (Mozambik) + Karayolu, 30–40 günü bulabilmektedir. Öte yandan Kızıldeniz’de yaşanan sıkıntılara bağlı olarak bu güzergahı kullanan sevkiyatların sürelerinde gecikmeler yaşanabilmektedir. Ayrıca, gümrük işlemleri ve sınır geçişlerinde yaşanacak gecikmelere bağlı olarak süreler değişmektedir.

Türkiye’den Zambiya’ya 40’lık konteynır üre gübresi ihracatında, toplam maliyet ortalama yaklaşık 12.000–14.000 dolar arasında olabileceği değerlendirilmektedir.

Lojistik süreçlerinde freight forwarder firmalarla çalışmanın, ihraç ürünleri sigortalamanın ve Zambiya’nın ithalat düzenlemeleri ve vergi uygulamaları konusunda uzman bir danışmandan destek almanın süreçleri kolaylaştıracağı ve riski azaltacağı değerlendirilmektedir.

4.11 E-Ticaret (Sınır Ötesi E-Ticaret/E-İhracat) ve Ülkedeki Pazaryerleri

Zambiya’da gübre sektöründe e-ticaret, son yıllarda dijitalleşme ve tarım teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte gelişim göstermektedir. Ancak, bu alandaki e-ticaret faaliyetleri hâlâ sınırlı olup daha çok küçük ölçekli girişimler ve kamu destekli platformlar üzerinden yürütülmektedir. Bu alanda aşağıdaki e-ticaret kanalları ve pazaryerleri yaygın olarak kullanılmaktadır.

- E-Msika Platformu: Zambiya’da tarım girdileri için kurulmuş ilk çevrimiçi pazaryerlerinden biri olan eMsika, çiftçilere gübre, tohum ve zirai ilaçlar gibi ürünleri internet üzerinden sipariş

etme imkânı sunmakta olup Zambiyalı çiftçilere tarımsal eğitim videoları ve danışmanlık hizmetleri de sağlamaktadır.

- MAANO – Sanal Çiftçi Pazarı: Dünya Gıda Programı (WFP) tarafından geliştirilen MAANO, küçük ölçekli çiftçilerin ürünlerini çevrimiçi olarak alıcılarla buluşturduğu bir e-ticaret uygulaması olup platform, özellikle mahsul satışı üzerine odaklanmış olsa da gübre ve diğer tarım girdileriyle ilgili bilgi paylaşımı ve ticaretine de olanak tanımaktadır.
- E-Voucher Programı (e-FISP Destek Programı): Zambiya Tarım Bakanlığı'nın yürüttüğü E-Voucher Programı, çiftçilere elektronik kuponlar aracılığıyla gübre ve diğer tarım girdilerini tedarik etme imkânı sunmaktadır. Bu sistem, çiftçilerin yetkili bayilerden ihtiyaç duydukları ürünleri dijital olarak temin etmelerini sağlamaktadır.

4.11.1 Özel Günler ve Resmi Tatiller

Ülkedeki 2025 yılı resmi tatiller aşağıda sıralanmıştır.

Resmi Tatil Günü	Tarih
Yeni Yıl	1 Ocak 2025
Uluslararası Kadınlar Günü	8 Mart 2025
Gençlik Günü	12 Mart 2025
Kutsal Cuma - Paskalya	18-19-20-21 Nisan 2025
Kenneth Kaunda Günü	28 Nisan 2025
İşçi Bayramı	1 Mayıs 2025
Afrika Özgürlük Günü	25-26 Mayıs 2025
Kahramanlar Günü	30 Haziran 2025
Birlik, Beraberlik Günü	1 Temmuz 2025
Çiftçi Günü	4 Ağustos 2025
Ulusal Dualar, Tövbe ve Uzlaşma Günü	18 Ekim 2025
Bağımsızlık Günü	24 Ekim 2025
Noel	25 Aralık 2025

4.11.2 En Çok Kullanılan Sosyal Medya Platformları

Zambiya’da 2025 yılı Ocak ayı itibariyle yaklaşık 7 milyon insan internet erişimine sahip olup 3,7 milyon insan sosyal medya kullanmaktadır. Ancak ülkede dijital hizmetler düşük kalitede ve pahalıdır. İnternet üzerinden alışveriş siteleri sınırlı olup internet alan kira bedellerinin yüksek olması nedeniyle hemen hemen tüm Zambiyalı firmalar kendi internet sayfalarını oluşturmak yerine genellikle Facebook üzerinden firmalarının ve faaliyetlerinin tanıtımlarını yapmaktadırlar. Facebook’u, Pinterest, Instagram, Youtube ve LinkedIn takip etmektedir.

4.12 Tanıtım ve Pazarlama

Zambiya’da gübre sektöründe tanıtım ve pazarlama hem kamu hem de özel sektörün etkin olduğu bir alan olmakla birlikte ülkede kırsal nüfusun yüksek, dijitalleşmenin görece düşük olması nedeniyle tanıtım faaliyetleri çoğunlukla yerel, doğrudan ve ilişki temelli yöntemlerle ilerlemektedir. Öte yandan son yıllarda ise sosyal medya ve dijital mecralar tanıtım ve pazarlamada önemli rol üstlenmiştir. Ağırılık olarak bayiler ve tarım kooperatifleri üzerinden ürünler pazarlanmaktadır.

4.13 Sektörde Tüketici /Alıcı Tercihleri ve Son Trendler

Küresel gübre fiyatlarında dalgalanmalar çiftçilerin daha ekonomik ve verimli ürünlere yönelerek yerel üretim gübrelerin ve fiyat/performans ürünlerin tercih edilmesine neden olmaktadır. Bu bakımdan Zambiya'da gübre üretim tesisleri son dönemlerde artış göstermiştir.

Ayrıca Zambiya'da Hükümet ve özel sektör organik gübre kullanımını desteklemekte olup organik gübre kullanımı giderek yaygınlaşmaktadır. Çiftçiler, özellikle toprak sağlığını koruma ve çevresel sürdürülebilirliği sağlama amacıyla organik gübrelere yönelmektedir.

Diğer taraftan kullanım kolaylığı ve verimlilik bakımından sıvı gübreler ve yaprak uygulamalarına da gelecek dönemde talebin artması beklenmektedir.

4.14 Sektörde Vergiler

Ülkeye ithal edilen gübrelere gümrük vergisi uygulanmamakla birlikte ithal edilen gübreler, %16 oranında KDV'ye tabidir. Konu ile ilgili olarak güncel tarife ve vergi oranlarının Zambiya Gelir İdaresi'nden kontrol edilmesinde fayda görülmektedir¹³.

5. Sektörde İhracatçılarımızı Bekleyen Fırsatlar

Ülkenin tarıma olan bağımlı yapısı, artan gübre talebi ve dışa bağımlı ithalat sistemi nedeniyle gübre ihracatı firmalarımız açısından potansiyel bir sektör değerlendirilmektedir. Ülkede nüfusun yarısından fazlasının tarımla geçimini sağlaması, mısır, soya, pamuk gibi ürünlerin ülkede üretiminin teşvik edilmesi, Çiftçi Girdi Destek Programı sayesinde çiftçilerin alım gücünün artırılması ve bunun da gelecek dönemde ülkede gübreye olan talebi artırabileceği değerlendirilmektedir.

Ayrıca gübreye %0 gümrük vergi uygulanması bir diğer avantaj olmakla birlikte ülkede bu alanda hali hazırda güvenilir distribütör açığı olduğu bilinmekte ve bu durumun Türkiye'den ihracat yapan firmalar için ortak girişim veya yerel bayi yapılanması bakımından fırsat olabileceği değerlendirilmektedir.

6. Sektörde İhracatçılarımızı Bekleyen Tehditler

Zambiya'ya gübre ihracatı yapmak isteyen firmalarımız için fırsatlar olduğu kadar bazı önemli tehditler ve zorluklar da bulunmaktadır. Bunlardan bazıları aşağıda özetlenmiştir.

- Lojistik ve ülkemize uzaklık sorunları: Karayolu taşımacılığı maliyetli ve yavaş olup nakliye süresinin uzunluğu risk barındırmaktadır. Ayrıca gümrükleme süreçlerindeki keyfi uygulamalar ihracat sürecini olumsuz etkileyen hususlar arasında yer almaktadır.
- Yerel rekabet ve Çin ve Güney Afrika merkezli firmaların baskısı: Çin ve Güney Afrika'dan gelen ürünler Zambiya pazarında güçlü bir biçimde konumlanmış ve genellikle daha ucuz fiyatlarla satılmaktadır. Bu durumda bazı yerli bayilerin, uzun süredir Çinli ve Güney Afrikalı markalarla çalışmaya sevk etmektedir.
- Yasal ve teknik uyumluluk zorlukları: Gübre ürününün ithalatında istenen numune kontrolleri, sertifika, izin ve analiz sonuçları süreci uzatan etkenler arasında yer almaktadır.
- Kamu politikası ve sübvansiyonların belirsizliği: Devletin sübvansiyon programı olan Çiftçi Girdi Destek Programı zaman zaman değişiklik göstermekte olup destek programına ayrılan bütçe yetersizliği, desteklerin kesilmesi veya dağıtımda zaman zaman gecikmeler yaşanabilmektedir.

¹³ 2025 yılı gümrük tarifeleri için [chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcglclefindmkaj/https://www.zra.org.zm/wp-content/uploads/2025/02/2025-National-Tariff-Book-January.pdf](https://efaidnbmnnnibpajpcglclefindmkaj/https://www.zra.org.zm/wp-content/uploads/2025/02/2025-National-Tariff-Book-January.pdf)

7. Gübre Sektöründe İhracatın Artırılması için Firmalara Öneriler

Zambiya'ya gübre ihracatını artırmak isteyen ve Zambiya'da hem pazara giriş sağlayacak hem de sürdürülebilir ticari ilişkiler kuracak firmalarımızın dikkat etmesi gereken hususlar ve bazı öneriler aşağıda sıralanmıştır.

- Yerel bir distribütörle çalışmak veya Zambiyalı bir tarım firmasıyla ortaklık kurmak pazara girişte büyük kolaylık sağlayacaktır. Buna alternatif olarak gübrelerin zamanında teslimi ve stok yönetimi için lokal depo kurmak verimliliği artıracaktır.
- Rekabetçi bir fiyat sunulması Çin ve Güney Afrika'nın hakim olduğu pazardan pay edinilmesini kolaylaştıracaktır.
- Ülkeyi ziyaret ederek Zambiya'da en çok talep gören ürünlerin tüketiciye sunulması
- Afrika'daki tarım fuarlarına katılım sağlanması.

8. Belirtilmesinde Fayda Görülen Diğer Hususlar

Zambiya Hükümeti, gübre imalat sektörüne yatırım yapmayı planlayan Türk yatırımcılar için çeşitli teşvikler ve avantajlar sunmaktadır. Bu teşvikler, özellikle Çok Tesisli Ekonomik Bölgeler (Multi-Facility Economic Zones - MFEZ ve kırsal bölgelerde yapılan yatırımlar için geçerli olmaktadır. İmalat sektörüne yatırım yapacak firmalar vergi teşvikleri, imalat makine teçhizat ve ekipmanların vergisiz ithalatı, KDV'de erteleme gibi teşviklerden yararlanabilecektir.

9. Genel Değerlendirme

Zambiya gübre sektörü, ülkenin tarıma dayalı ekonomisi nedeniyle stratejik öneme sahip bir alandır. Ancak üretim kapasitesinin sınırlı olması bakımından sektörün büyük bölümü ithalata dayalıdır. Gelecek dönemde tarım alanlarının kullanımının daha da artması ve verimliliğe verilen önemle birlikte gübreye olan talepte artış beklenmektedir. Mevcut durumda ülkemizden Zambiya'ya ihracat düzeyi istenilen seviyede olmayıp sektörde Çin ve Güney Afrika merkezli firmaların hakimiyeti pazara girişi zorlaştırmaktadır. Öte yandan Zambiya'da doğru partner ile birlikte ülkeye gübre ihracatı ülkemiz açısından bir potansiyel olarak değerlendirilmektedir. Diğer taraftan ülkede gübre imalatı da anılan sektörde üretim yapan firmalarımız açısından önemli bir yatırım potansiyeli barındırmaktadır.

10. Yararlı Adresler

Zambiya Tarım Bakanlığı Mulungushi House, P.O.Box 50187, Lusaka, Zambiya Tel: +260-211-253933/250305 Website: https://www.agriculture.gov.zm/	Zambiya Gelir İdaresi P.O. Box 35710, Lusaka Zambiya Tel: +260 211 223754 Eposta: advice@zra.org.zm , Website: https://www.zra.org.zm/
Zambiya Ulusal Çiftçiler Derneği (ZNFU) Tiyende Pamodzi Road, Lusaka Zambiya Tel: +260 211 252 649 E-posta: info@znfu.org.zm Facebook: https://www.facebook.com/p/Zambia-National-Farmers-Union-100064473561004/	Zambiya Zorunlu Standartlar Ajansı Plot No. 5032 Great North Road P.O Box 31302, Lusaka, 10101, Zambiya Tel: +260 211 224 900 Eposta: info@zcsa.org.zm Website: https://www.zcsa.org.zm/index.php/contact-us/
Zambiya Standartlar Bürosu Lechwe House, Freedom Way, South End, Lusaka Zambiya +260 211 221 386 Eposta: info@zabs.org.zm Website: https://www.zabs.org.zm/	Zambiya Kalkınma Ajansı P O Box 30819 Lusaka Zambiya Tel: +260 211 220177 Eposta: info@zda.org.zm Website: https://zda.org.zm/
Zambiya Patent ve Sicil Ajansı Haile Selassie Avenue, Long Acres, P.O.Box 32020, Lusaka Zambiya Tel: (+260) 211-255127 Eposta: pro@pacra.org.zm Website: https://www.pacra.org.zm/	Zambiya İmalatçılar Derneği P.O. Box 31992, Lusaka Zambiya Tel: +260 211 229364 E-mail: zam@zamnet.zm info@zam.co.zm Website: http://www.zam.co.zm/

11. Kaynakça

- <https://eprocure.zppa.org.zm/epps/home.do>
- <https://www.trademap.org>
- <https://www.etgworld.com/about-us>
- <https://www.omnia.co.za/>
- <https://ncz.co.zm/>
- <https://grancozambia.com/>
- <https://www.facebook.com/p/Zambia-National-Farmers-Union-100064473561004/>
- <https://search-zambia.com/listing/nyiombo-investments-ltd-2/>
- <https://www.emsika.com/search/category/product/Fertilizers?page=2>
- <https://www.yara.co.zm/about-yara/yara-zambia/>
- <https://unitedcapitalfertilizer.com/>
- <https://www.agriculture.gov.zm/>
- <https://www.zambiatradeportal.gov.zm/>
- <https://www.zcsa.org.zm/index.php/list-of-compulsory-standards/>